

Sanja Nekić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 377.4(497.5)(091)

Primljeno: 19. 11. 2012.

Prihvaćeno: 26. 11. 2012.

Pregledni članak

STRUKOVNE ŠKOLE U HRVATSKOJ U 19. I 20. STOLJEĆU

Sažetak

Osposobljavanje obrtnika i trgovaca tijekom srednjovjekovnog razdoblja na području hrvatskih zemalja odvijalo se prema cehovskim pravilima, ovisno o pojedinom cehu. Tijekom 18. stoljeća obrazovanje šegrta jednim dijelom se provodilo i u državnim risarskim školama. Prve učione za obrazovanje stručnog (trgovačkog) kadra bile su gremijalne trgovačke učione.

Godine 1886. donesen je Ustrojni Statut za šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji kojim su osnovane šegrtske škole kao najniži stupanj strukovnog obrazovanja. Zemaljska vlada planski je poticala i otvaranje obrtničkih tečaja i škola, dok su se stručna zanimanja i vještine usavršavali u prvim srednjim stručnim školama gospodarskog, obrtnog i nautičkog smjera. Za stručno osposobljavanje djevojaka ustrojene su ženske stručne škole.

Postojeći školski sustav, uz neznatne izmjene, zadržan je sve do 1926. godine, kada nadležnost nad strukovnim školama preuzimaju resorna ministarstva. Od 1952. godine sve stručne škole vraćaju se u nadležnost Ministarstva prosvjete. Sredinom 70-ih godina 20. stoljeća godine provedena je reforma srednjoškolskog obrazovanog sustava u Hrvatskoj. Ustanovljeni su dvogodišnji pripremni stupanj i dvogodišnji završni stupanj stručnog usmjerenja. Godine 1982. donesen je Zakon o usmjerenom obrazovanju prema kojem se utvrđuje usmjeravanje u struku od prve godine srednjeg obrazovanja.

U samostalnoj Republici Hrvatskoj, Zakonom o srednjem školstvu iz 1992. godine, strukove su škole podijeljene na tehničke, industrijske i obrtničke škole, a Zakonom o strukovnom obrazovanju iz 2009. godine ustanovljeni su obrazovni strukovni programi: jednogodišnji i dvogodišnji (niža stručna sprema), trogodišnji (programi za zanimanja u industriji i obrtništvu) i četverogodišnji - programi tehničkog i njima sličnog smjera.

Ključne riječi: strukovne škole, povijest školstva, Hrvatska

1. Naukovanje i vandanje

Osposobljavanje obrtnika i trgovaca tijekom srednjovjekovnog razdoblja na području hrvatskih zemalja vezano je uz cehovske udruge koje su djelovale preko cehovskih skupština i živjele prema privilegijama i pravilima kojima je regulirano unutrašnje ustrojstvo i način rada svih članova ceha.¹ Školovanje šegrta provodilo se prema cehovskim regulama po kojima su šegrti postajali prvo kalfe, a potom majstori. Iako su se cehovske regule međusobno razlikovale, izučavanje šegrta za majstora imalo je vrlo sličan put u svim vrstama cehova. Naukovanjem kod majstora od tri do pet godina šegrt bi postao *kalfa* ili *djetić*. Majstori su u naukovanje primali dječake između dvanaeste i dvadesete godine na tri do pet godina, dok su se mladići stariji od 20 godina primali na nauk od dvije do dvije i pol godine (Šercer, 1991). Kalfa ili djetić mogao je postati majstor nakon što je odslužio vandanje - stručno usavršavanje kod različitih majstora u različitim gradovima. Završenim vandanjem kalfa bi dobio od majstora potvrdu o stečenoj vještini i polagao bi majstorski ispit izradom određenog proizvoda². Ako bi rad bio prihvaćen, kalfa bi dobio majstorsku diplomu te bi nakon uplaćene pristojbe postao majstor³. Unatoč gospodarskim, društvenim i političkim promjenama, rad i regule cehova nisu se znatno mijenjali sve do konca 18. stoljeća.

2. Prve strukovne škole u 18. i 19. stoljeću

Prosvijećeni apsolutizam carice Marije Terezije (1740.-1780.) i Josipa II. (1780.-1790.) donosi brojne reforme koje su trebale modernizirati i poboljšati život u Habsburškoj Monarhiji. Školska reforma⁴ nastojala je široke slojeve pučanstva obuhvatiti procesom osnovnog obrazovanja u kojem su osim čitanja i pisanja stjecali praktična znanja potrebna u svakodnevnom životu. Veće promjene u školovanju obrtničkog staleža događaju se nakon 1770. godine, kada je u Budimu osnovana Kraljevska škola za crtanje namijenjena šegrtima kojima je za potrebe obrta bila neophodna obuka u crtanju⁵. Za vrijeme vladavine Josipa II. utemeljene su nedjeljne risarske škole, a počele su i prve opetovane naredbe o obveznom pohađanju risarskih škola za šegrtske naučnike. Donesene naredbe nisu se dosljedno provodile iz dva razloga: obrtnici su naredbe tumačili subjektivno i prema potrebi, protiveći se pohađanju škole koje su smatrali gubitkom vremena i novca, dok država nije još imala uhodan sustav kontrole koji bi nadgledao provedbu naredbi. Godine 1795. Kraljevsko vijeće (Consilium) iz Budima izdaje ponovljenu naredbu o školovanju šegrta koja u uvodnom dijelu konstatira nepoštivanje prijašnjih naredbi te u šest točaka propisuje obveze šegrta vezane uz polaženje

1 Cehovski starješina, komesar, otacmeštar, cehmeštar, bijarmeštar, cehovski sluga, kalfa ili djetić i šegrt.

2 Sitne pogreške u izradi rada mogle su se otkupiti novcem.

3 Majstorska diploma pohranjivala se u cehovsku škrinju, a simbolično primanje u majstore odvijalo se prema određenom obredu.

4 Godine 1774. u Habsburškoj Monarhiji proglašen je Opći školski red kojim je regulirano osnovno školstvo Habsburške Monarhije.

5 Nastajanju škole prethodili su organizirani risarski tečajevi koje su, među ostalima, pohađali i šegrtski naučnici.

risarske škole. Tako nitko nije smio biti primljen za naučnika ako nema svjedodžbu da je bar godinu dana polazio risarsku školu odnosno 4. razred osnovne škole. U manjim mjestima, u kojima nije bilo risarske škole, šegrti su trebali odlaziti u veće gradove gdje takve škole postoje, no ako su učili zidarski ili tesarski zanat bili su oslobođeni pohađanja škole od proljeća do jeseni, ali „*dužni vendar budu, zato čez zime vu školu risanja po nedeljah i svetkih s tem marljiveše hoditi*“ (Deželić, 1902). Šegrti koji nisu znali čitati pa nisu mogli napredovati ni u risanju bili su dužni nedjeljom i blagdanom dva sata polaziti opetovnicu. Djeca bez roditelja i siromašni mogli su biti primljeni na zanat i prije završetka četvrtog razreda, ali su bili dužni polaziti godinu dana s uspjehom risarsku školu odnosno četvrti razred. U slučaju nepoštivanja naredbe predviđala se novčana kazna za majstore koji zaposle ili oslobode šegrtu koji nije ispunio svoju školsku obvezu. Posljednja točka propisivala je uputu o sastavljanju popisa: „... *da vu početku vsakoga školnoga letta imena slug i detičev, koi vu školu risanja još hodili nisu, cehmeštri popišu*“, koja se predavala magistratu, a on ju je prosljeđivao direktoru škole (Deželić, 1902).

Unatoč „pružanju otpora“ šegrtu i majstora školskim obvezama, od konca 18. stoljeća obrazovanje šegrtu, uz naukovanje kod majstora, jednim dijelom se provodilo i u državnim risarskim školama. Prva risarska škola na području Hrvatske i Slavonije otvorena je 1781. godine u Zagrebu, a Ivan Mittemayer (1781.-1793.) bio je prvi učitelj (Stahuljak, 1955). Risarske škole krajem 18. stoljeća otvorene su još u Rijeci (1787.-1789., 1790.), zatim 1787. u Osijeku te 1795. u Varaždinu (Cuvaj II, 1910). Iako su škole pružale formalnu naobrazbu šegrtskim naučnicima, već početkom 19. stoljeća škole se zatvaraju ili se broj polaznika znatno smanjuje. Izuzetak je škola u Osijeku koja je u kontinuitetu radila više od osamdeset godina (Mataković, 2010). Godine 1823. otvara se risarska škola u Karlovcu, a godinu dana kasnije Ugarska dvorska komora naložila je gradu Varaždinu ponovno ustrojenje risarske škole za obrtnike i školsku mladež, no škola je utemeljena tek 1832. kada je za učitelja risanja imenovan S. Lypold (Poviestne crtice..., 1887). Risarske radnje naprednijih učenika kao i risarske radnje učitelja bile su slane na uvid i ocjenu visokoj školskoj oblasti u Budimu.

Kraljevsko namjesničko vijeće bezuspješno je pokušavalo otvoriti risarske škole i u drugim hrvatskim gradovima (Križevcima, Koprivnici, Požegi...), no gradske vlasti jednostavno su se oglušivale na naredbe ili su se opravdavale nedostatkom stručnog kadra.

Godine 1833. ponovljena je Naredba o obaveznom polaženju risarske škole za šegrtu, u kojoj stoji kako se kalfe bez svjedodžbe risarske škole ne smiju osposobiti za majstora. Iste godine u Budimu su izdane instrukcije za učitelje crtanja (Cuvaj II, 1910, 307). Godine 1849. Bansko vijeće izdaje naredbu o plaći učitelja risarskih škola koja iznosi 300 forinti (Cuvaj III, 1910, 421), dok 1852. godine predmet *crtanje* postaje redovnim u nastavi pučke škole, a učitelj crtanja prima plaću od 200 forinti (Cuvaj IV, 1910, 126).

Razvoj modernog gospodarstva u hrvatskim zemljama tijekom druge polovine 19. stoljeća kao i razvoj modernog školskog sustava nametnuli su potrebu organizacije sustavnog stručnog obrazovanja i osposobljavanja te ustroja stručnih škola. Bitan

čimbenik u općim modernizacijskim procesima gospodarstva jest osnutak trgovačko-obrtničkih komora u Zagrebu, Rijeci i Osijeku 1852. godine, koje su uz osnovnu djelatnost poticale i podržavale otvaranje stručnih škola. Iako se raznim odlukama nastojalo šegrte obvezati na pohađanje škole, u Hrvatskoj nije postojalo sustavno strukovno školovanje koje bi omogućilo konkurentan stručni kadar.

Uz risarske škole, kao prve strukovne škole na području današnje Hrvatske, koncem prve polovine 19. stoljeća otvaraju se i prve stručne škole koje djeluju u kontinuitetu. To se prvenstveno odnosi na *gremijalne trgovačke učione* otvorene u Varaždinu, Zagrebu i Osijeku. Učione su bile u nadležnosti gradskih trgovačkih zborova, a nastavile su svoj rad i nakon otvaranja šegrtskih škola. Prva učiona otvorena je u Varaždinu 1848. godine, te Zagrebu i Osijeku 1851. godine. Učione u Zagrebu i Varaždinu, uz nekoliko preuređenja, radile su kontinuirano do 1910. godine, bile su javne i imale status niže trgovačke učione. Zagrebačka *Sborska trgovačka učiona* (Greminal-Handels-Schule zu Agram) u prvi tečaj upisivala je dječake od 12 do 17 godina, u drugi od 13 do 18 godina, a u treći dječake u dobi od 14 do 18 godina⁶. Za *Sborske trgovačke učione* u Osijeku i Varaždinu nema podataka o dobi polaznika. Odmah nakon početka rada sve učione imale su tri tečaja, a podučavalo se u Zagrebu 10⁷ i u Varaždinu 11 predmeta.⁸ Nastava se odvijala različito: u Varaždinu dva puta tjedno – četvrtkom i nedjeljom poslijepodne po pet sati tjedno u svakom odjeljenju, a u Zagrebu svake nedjelje i svetkovine prijedpodne i poslijepodne s 4,5 sata na tjedan⁹. U objema učionama nastavni jezici bili su hrvatski i njemački. Osječka *Sborska trgovačka učiona* zbog slabog pohađanja prestaje s radom 1877. godine, no dozvolom Zemaljske vlade Hrvatske i Slavonije rabinu Jakovu Moganu dopušteno je otvaranje privatne trgovačke škole na njemačkom jeziku. Učiona je 1888. godine preseljena u Slavonski Brod, a 1892. godine u Mitrovicu. Nastava se odvijala osam sati tjedno svaki dan navečer i nedjeljom poslijepodne dva sata. Polaznici Moganove učione nakon završena tri tečaja polagali su „osposobeni ispit na Koncesioniranoj komercionalnoj strukovnoj školi Karla Porgesa u Beču... i dobili lijepo namještenje“ (Cuvaj VII, 1911, 435).

Osim trgovačkih učiona sredinom 19. stoljeća, potaknute prvenstveno sve većom pomorskom trgovinom koja je procvjetala pojavom parnih brodova, osnivanje su i pomorske odnosno nautičke škole. Carskim ukazom od 24. kolovoza 1849. godine

6 Zagrebačka učiona imala je vlastitu knjižnicu od 900 djela i zbirku razne robe od 12834 predmeta. Varaždinska učiona posjedovala je 8 zidnih zemljopisnih karata, Zbirku razne robe, 557 predmeta i 72 pomoćne knjige, a koristila je i nastavna pomagala realke. Vidi: *Statistika nastave u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i hrvatsko-slavonskoj Vojnoj Krajini školske godine 1871.-72.* Zagreb: Dionička tiskara.

7 10 predmeta podučavala su 3 profesora: vjerezakon – katolički (fr. Čukolin, vjeroučitelj), hrvatski jezik, njemački jezik, računstvo, krasopis, nauk o carinstvu i knjigovodstvo, trgovačko i mienbeno pravo (J. F. Devidé, tajnik trgovačke obrtničke komore), zemljopis i povjesnica, trgovačko nazivlje (Franjo Šuler – učitelj glavne učione). Vidi: *Statistika nastave...*

8 11 predmeta podučavala su 4 učitelja: vjerezakon, hrvatski jezik i poslovni slog (Josip Crnić - katehet), njemački jezik (Dragutin Pintar), zemljopis, povijest i statistika, računstvo, knjigovodstvo, trgovačke znanosti, krasopis (Ljudevit Hunka), trgovačko-poslovni slog (njemački), trgovačko i mienbeno pravo, robnoznanstvo (Dragutin Tomasi). Vidi: *Statistika nastave...*

9 *Izvyješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1877/8.* Zagreb: Nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 1879.

određeno je da se pristupi otvaranju javnih nautičkih škola u važnijim mjestima na Jadranu (Cuvaj VII, 1911, 197). Do tada je na prostoru današnje Hrvatske radila samo jedna Nautička škola u Rijeci koja je bila pod talijanskom upravom. U rujnu 1849. godine, po uzoru na riječku nautičku školu, otvorena je Nautička učiona u Bakru¹⁰, a nešto kasnije započela je redovna nastava u nautičkim učionama u Zadru (veljača 1850.), Splitu (ožujak 1850.), Kotoru (travanj 1852.) i Dubrovniku (veljača 1852.) (Marinković, 2012). U početku su škole bile dvogodišnje, a nastava se odvijala na talijanskom jeziku. Školu su pohađali dječaci s navršених najmanje 14 godina koji nisu trebali imati nikakvu školsku naobrazbu, ali su na prijemnom ispitu morali dokazati poznavanje talijanskog jezika. Dječaci koji su završili dva razreda pučke škole nisu trebali polagati prijemni ispit.

Zemaljska vlada planski je poticala i otvaranje obrtničkih tečajeva i škola koje su u pravilu djelovale nekoliko godina. Godine 1882. otvoren je Naukovni tečaj za obrtničku i trgovačku mladež u Senju¹¹, 1884. Tkalačka škola u Brodu na Savi¹², a 1885. godine otvorene su košaračke škole u Gospiću, Osijeku, Vukovaru, Mitrovici, Petrovaradinu i Zemunu te drvorezbarske škole u Gospiću, Švici, Mariji Bistrici, Križevcima, Staroj Gradiški, Zemunu i Ogulinu (Cuvaj VII, 1911, 102). Urarska škola u Ogulinu otvorena je 1888. godine (Cuvaj VII, 1911, 103). Glavne karakteristike škola bile su mali broj učenika i financijska neisplativost te kratak vijek trajanja. Gotovo sve škole prestale su s radom do kraja 19. stoljeća, izuzetak je bila Košaračka škola u Osijeku koja je prestala s radom 1911. godine (Statistički godišnjak, 1917).

Strukovna zanimanja i vještine usavršavali su se u srednjim strukovnim školama koje su započele s radom u drugoj polovini 19. stoljeća. Na području današnje Hrvatske radilo je nekoliko srednjih škola, navise u Zagrebu: Primaljsko učilište (1877.), Gradska risarska škola (1880.), Kraljevska zemaljska obrtna škola (1882.), Zemaljska potkivačka škola (1886.). U Križevcima je otvoreno Kraljevsko gospodarsko šumarsko učilište (1860.)¹³, a u Požegi Kraljevska zemaljska ratarnica (1883.).

Unatoč državnom nastojanju da se šegrtе obveže na obvezno školovanje, znatniji pomak dogodio se tek donošenjem školskog zakona 1874. godine prema kojem su šegrti odnosno naučnici obvezni polaziti pučku školu i kasnije opetovnicu kako bi stekli osnovnu naobrazbu, no ne i strukovnu praksu. Zakon je obvezivao obrtnike i vlasnike tvornica da naučnike koji su radili u tvornici ili obrtnoj radionici puštaju na izvršavanje školske obveze¹⁴, a mogli su i na vlastiti trošak ustrojiti tvorničku radionicu pri tvornici ili radionici koju će pohađati djeca, 12 sati tjedno. Vrijeme provedeno u radionici bilo je uračunato u radno vrijeme. Polaznici su bili dužni pohađati i opetovnice na jednako

10 U Bakru je djelovala privatna nautička učiona koju je 15 godina (1827.-1843.) vodio svećenik Pavao Viviani, rodom s Malog Lošinja. Vidi: Marinković, M. (2012). *Bakarska nautika – od sedmogodišnje škole do pomorske akademija*, Povijest u nastavi, VII, 13 (1).

11 Ustrojni statut naukovnog tečaja za trgovačku i obrtničku mladež u Senju. Vidi: *Službeni glasnik...* 1883., str. 203.

12 Cuvaj, A. (1911), sv. VII, str. 102. Škola je 1888. stradala u požaru i prestala s radom.

13 Cuvaj, A. (1911), sv. VII, str. 135.

14 *Zakon ob ustrojbі pučkih školah i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji* od 14. listopada 1874. Zagreb : Narodna tiskara dr. Ljudevita Gaja, čl. 52.

uređen način kao i opću pučku školu. Šegrti i naučnici koji nisu znali čitati i pisati polazili su pripravnice za opetovnice, a naknadu za njihov polazak plaćao je majstor¹⁵. Niti jedan majstor, pod prijetnjom globe, nije smio otpustiti šegrtu ili naučnika dok ovaj školskom svjedodžbom nije dokazao da je uredno polazio opetovnicu.¹⁶ Ove zakonske odredbe ponovljene su Naredbom o opetovanoj obuci od 20. 12. 1875. godine temeljem čl. 6 i 10. Prema školskom zakonu otvorene su i *Građanske škole* za one učenike koji su nakon završetka pučke škole željeli nastaviti školovanje, ali nisu se željeli ili nisu mogli upisati na viša učilišta. Građanska škola trajala je tri godine, a učenici su uz opće znanje koje se nastavljalo na program pučke škole dobivali i obuku iz obrta, trgovine i umnog gospodarstva¹⁷. Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade izdao je 1877. godine još dvije naredbe kojima je regulirao status šegrtu. Prva naredba odnosila se na šegrtu koje je Zakon zatekao u zanatu, a nisu znali čitati i pisati, te im je omogućeno polazanje pripravnica za opetovnice, dok su ostali šegrti trebali završiti pučku školu. Druga naredba odnosila se na mladiće koji su navršili 12 godina starosti i željeli su polaziti zanat, a nisu imali školsku naobrazbu, te su morali polaziti opetovnicu (ako znaju čitati i pisati, dok su slabo pismeni dozvolom obrtne oblasti mogli stupiti u zanat, ali im je majstor bio dužan plaćati obuku dok ispitom ne dokažu da su stekli uvjete za upis u opetovnicu).

3. Šegrtske i druge stručne škole u 19. i početkom 20. stoljeća

Iako je školski zakon znatno pomogao u školovanju šegrtskih naučnika, tek je Zakon o obrtu iz 1884. godine na temelju zakonskog članka 16. omogućio osnivanje šegrtskih škola. Godine 1886. Odjel za bogoštovlje i nastavu zemaljske Vlade propisuje *Ustrojni statut za šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji*, kojim se osnivaju šegrtske škole i uvodi sustavno i organizirano strukovno obrazovanje u Hrvatskoj. *Ustrojni statut* omogućio je otvaranje šegrtskih škola u općinama koje su imale više od 50 šegrtu polaznika, uz iznimke¹⁸, dok su šegrti u preostalim mjestima bili dužni polaziti opetovnice. Mjesta koja su brojila preko 100 šegrtu polaznika bila su dužna urediti paralelne razrede. U mjestima u kojima je postojala osnovna šegrtska škola koju je polazilo više od 10 trgovačkih šegrtu, a nije bilo trgovačke škole, morala se omogućiti posebna

¹⁵ Zakon od 14. listopada 1874., čl. 60.

¹⁶ Zakon od 14. listopada 1874., čl. 62.

¹⁷ Nauk vjere, hrvatski jezik, njemački (u Primorju talijanski), zemljopis i povijest s obzirom na domovinu i njezin ustav, prirodopis, prirodoslovlje, računstvo, geometrija i geometrijsko risanje, gospodarstvo i obrtoslovlje s obzirom na potrebu dotičnih mjestah, prostoručno risanje, krasopis, gimnastika (ženske umjesto obrtoslovlja imaju kućanstvo i ženski ručni rad). Školski zakon od 14. listopada 1874., čl. 67. i 68.

¹⁸ U 1886. godini otvorene su škole u Vinkovcima, Varaždinu, Sisku, Koprivnici, Zagrebu, Križevcima, Osijeku, Bjelovaru, Krapini, Novoj Gradiški, Samoboru, Vukovaru, Đakovu, Petrinji, Rumi, Karlovcu, Požegi i Brodu. Iznimno je dopušteno otvaranje šegrtskih škola u Petrovaradinu, Kostajnici, Gospiću i Otočcu iako prema čl. 80 Obrtnog zakona nisu imali dovoljan broj šegrtu polaznika (*Službeni glasnik k. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu*, 1886.).

obuka za trgovačke predmete u vrijeme kada ostali šegrti polaze risanje i modeliranje, dok su preostali predmeti bili zajednički¹⁹.

Osnovne šegrtske škole bile su najniži oblik strukovnog obrazovanja, u pravilu su djelovale pri pučkim školama i zajedno s njima činile su najbrojnije škole na području današnje Hrvatske. Dijelile su se na viši i niži odjel, a upisivali su ih dječaci nakon završene pučke škole. Niži odjel upisivao je dječake koji znaju čitati i pisati, ali nisu završili četiri razreda pučke škole. Obuka je trajala godinu dana i bila je priprema za upis u više odjele. Prvi viši odjel upisivali su šegrti koji su s dobrim uspjehom završili niži odjel ili neki razred srednjih škola te položili prijemni ispit za predmete koji su propisani za prvi razred viših šegrtskih škola. U treći razred upisivali su se samo oni učenici koji su završili drugi razred šegrtske škole. Šegrtsku školu nisu smjeli upisati dječaci koji nisu navršili 12. godinu, a od polaska škole mogli su se otpustiti samo dječaci koji polaze trgovačku ili obrtnu školu.

Naukovna osnova u nižem odjelu trajala je 8 sati tjedno prema osnovama popisanim za četverorazredne opće pučke škole. Viši odjeli imali su nastavu 8 sati tjedno iz sedam predmeta: nauk vjere, računstvo i mjerstvo, čitanje, poslovni sastavci, knjigovodstvo i obrtno zakonodavstvo, risanje i modeliranje. U trgovačkom odjelu umjesto risanja i modeliranja predavalo se trgovačko računstvo i trgovačko knjigovodstvo s radnjama i trgovačko pravo.²⁰ Prema školskom redu svaki šegrt prilikom stupanja u zanat u pratnji majstora bio je dužan prijaviti se u školu početkom proljeća te je morao uredno polaziti nastavu, a izostanak je trebao opravdati svjedodžbom dobivenom od gospodara.²¹ Nastava se odvijala dva radna dana po dva sata tjedno te u nedjelju za dana po 4 sata. Dužnost šegrta bila je pristojno ponašanje u školi i izvan nje te dolaziti na nastavu točno i po mogućnosti čisto odjeven. U svakom razredu vodila se *razrednica* o tijeku obuke, napredovanju predmeta i broju prisutnih učenika. Koncem svake godine održavali su se javni ispiti na kojima se omogućavalo uvid u matične knjige²² te pismene i risarske radnje. Šegrt koji je zadovoljio ispite dobivao je redovitu školsku svjedodžbu. Disciplinski propisi odnosili su se na moralno i pristojno ponašanje šegrta, kako u školi tako i izvan nastave, a šegrt je mogao biti kažnjen ukorom učitelja i povjerenstva škole ili mu se mogla uskratiti svjedodžba dok se ne popravi. U nižim razredima nastavu je vodio učitelj općih pučkih i građanskih učiona, dok se u više razrede, gdje okolnosti dopuštaju, trebalo postaviti učitelje osposobljene za risanje i modeliranje, a za knjigovodstvo nekog vještog trgovca. Svi učitelji bili su dužni održavati nastavu i voditi brigu

19 Posebni trgovački tečajevi uz šegrtsku školu otvoreni su u Bjelovaru, Brodu, Karlovcu, Križevcima, Osijeku, Sisku, Vinkovcima i Vukovaru.

20 Šegrtske škole koristile su knjige i učila pučkih, građanskih i srednjih škola, a gdje je bilo moguće koristile su se risaonice. Propisane knjige bile su: Franjo Klaić: *Čitanka za gradske opetovnice, Računica za opetovnice*; Ivan Filipović: *Pismovnik*; Milan Krešić: *Mladi trgovac*; Hoić: *Zemljopis za građanske škole*; Ivan Potočnjak i Gustav Pexider: *Fizika i kemija za ratarnice i druge niže škole*; Josip Janda: *Prirodopis za građanske škole*.

21 Prilikom upisa u školu šegrt je dobivao upisnicu u koju su se upisivali njegovi polasci i izostanci. Ako bi šegrt sakupio više od 20 neopravdanih sati izostanka, morao je polagati razred.

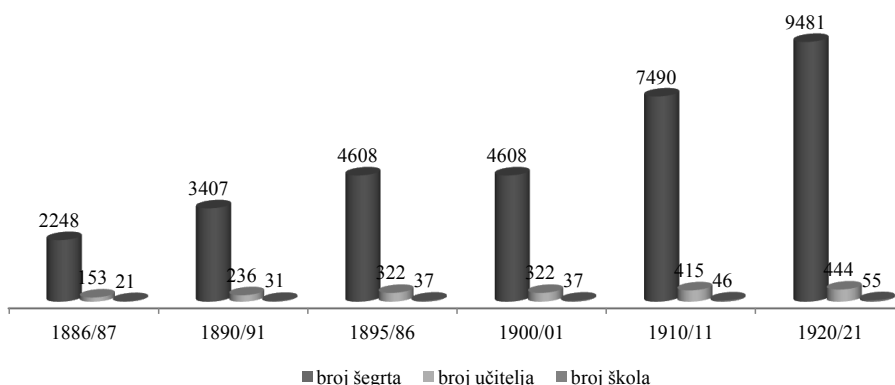
22 U matičnu knjigu upisivalo se ime šegrta, rodno mjesto, dob, vjera, obrt, vrijeme polaganja škole te napredak u predmetima.

o disciplini te stručnom i moralnom napretku učenika. Na čelu učiteljskog zbora svake šegrtske škole bio je ravnatelj šegrtske škole, koji je ujedno bio i ravnatelj zavoda u kojemu je radila šegrtska škola. Nadzor nad šegrtskom školom putem izabranog povjerenstva vršila je općina koja uzdržava školu.

Ustrojni statut je već 1892. godine doživio određene izmjene i dopune: uvedeni su analfabetiski odnosno pripravnici tečajevi od godine dana, a polazili su ih šegrti koji ne znaju ni čitati ni pisati, te su uvedeni paralelni razredi (gdje postoji mogućnost za to) grupirani prema srodnim zanimanjima.

Struktura šegrtskih škola tijekom 19. i početkom 20. stoljeća nije se znatno mijenjala. Broj polaznika bio je u konstantnom porastu, tako da se u odnosu na 1886. godinu, kada je bilo 2248 polaznika, 21 škola i 153 učitelja, na prijelazu stoljeća broj šegrta, učitelja i škola gotovo udvostručio: bilo je 4608 polaznika, 37 škola i 322 učitelja. Ratne prilike i teška poslijeratna situacija kao i osnivanje nižih trgovačkih škola koje su preuzele izobrazbu dijela trgovačkih naučnika utjecali su na stagnaciju i manji porast šegrtskih polaznika u odnosu na prijeratna vremena.

Graf 1. Broj šegrtskih škola, polaznika i učitelja 1886./87. – 1920./21.²³

Šegrtske škole obučavale su šegrtu u preko 50 zanimanja. Najatraktivnija zanimanja, odnosno ona za koja se najviše šegrta školovalo, bila su zanimanja bravara, krojača, postolara i stolara, dok su posebnu kategoriju činili trgovački naučnici čiji se broj iz godine u godinu gotovo udvostručivao. Ostala zanimanja bilježe rast u skladu s porastom broja polaznika šegrtskih škola, dok manji dio zanimanja poput čizmara i knjigoveža bilježi blagi pad. Pojedina zanimanja u nekim vremenskim razdobljima nisu imala niti jednog polaznika.

23 Službeni Glasnik hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1886.-1821. i Statistički godišnjak, 1913.; 1917.

Najčešća šegrtska zanimanja 1886.- 1920. godine²⁴

Zanimanje	1886./87.	1895./96.	1900./1.	1910.	1920.
Bačvar	44	34	48	119	101
Bravar	150	338	395	527	709
Brijač	82	214	244	309	300
Čizmar	57	114	94	117	79
Klesar	11	55	34	33	9
Knjigoveža	22	43	46	52	31
Knjigotiskar	32	112	145	152	0
Kolar	62	117	92	134	260
Kovač	100	217	198	295	428
Krojač	207	337	328	658	729
Ličilac	22	56	59	125	44
Limar	48	83	76	141	215
Mašinst	9	33	43	124	202
Mesar i kobasičar	54	110	136	254	322
Opančar	86	185	125	239	328
Pekar	82	167	224	289	223
Postolar	319	359	437	755	1385
Remenar i sedlar	49	80	85	136	232
Stolar	177	330	310	628	963
Tesar	9	39	39	81	78
Užar	34	46	36	78	79
Zidar	66	230	119	419	228
Trgovački naučnik	170	466	558	1019	

Za stručno osposobljavanje djevojaka ustrojene su ženske stručne škole koje su imale znatno uži izbor zanimanja u odnosu na šegrtske škole. Ženske stručne škole bile su brojne kao i šegrtske, djelovale su pri pučkim školama i imale su velik broj polaznica. Izuzetak su bile ženske stručne škole u Zagrebu i Sisku koje su djelovale kao samostalni zavodi²⁵. Godine 1885. vladin Odjel za bogoštovlje i nastavu donosi *Ustrojni statut i naukovnu osnovu za Gradsku žensku obrtnu školu u Zagrebu* koja „imade dati djevojkama svih staleža priliku, da si u svakoj vrsti ženskoga ručnoga rada pribave toliko znanje i vještine, koliko im treba bud za kući, bud za obrt, ili drugu samosvojnu privredu“²⁶. Prema Statutu Zemaljske stručne škole u Zagrebu iz 1892. godine škola je imala pripravnici tečaj i stručne tečajeve za pripremni obrt, kućanstvo i trgovinu te knjigovodstvo. U strukovni tečaj škole primale su se djevojke od 13. do najviše 17. godine koje su završile općeniti tečaj ili šesti razred više djevojačke škole, ili su položile za-

24 *Službeni Glasnik hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade odjela za bogoštovlje i nastavu*, Zagreb, 1886.-1821. i *Statistički godišnjak*, 1913.; 1917.

25 *Službeni glasnik*... 1894.

26 Statut za gradsku žensku obrtnu školu u Zagrebu. Vidi: *Službeni glasnik*..., 1885.

dani prijemni ispit kod upisa. Ako djevojka nije položila prijemni ispit za stručni tečaj, bila bi upućena na polaganje općenitog tečaja.²⁷

4. Strukovne škole u Kraljevini SHS

Završetkom Prvog svjetskog rata Hrvatska ulazi u sastav Kraljevine SHS, a upravnim poretkom nakon 1929. godine današnji prostor Hrvatske najviše je bio u Savskoj i Primorskoj banovini.

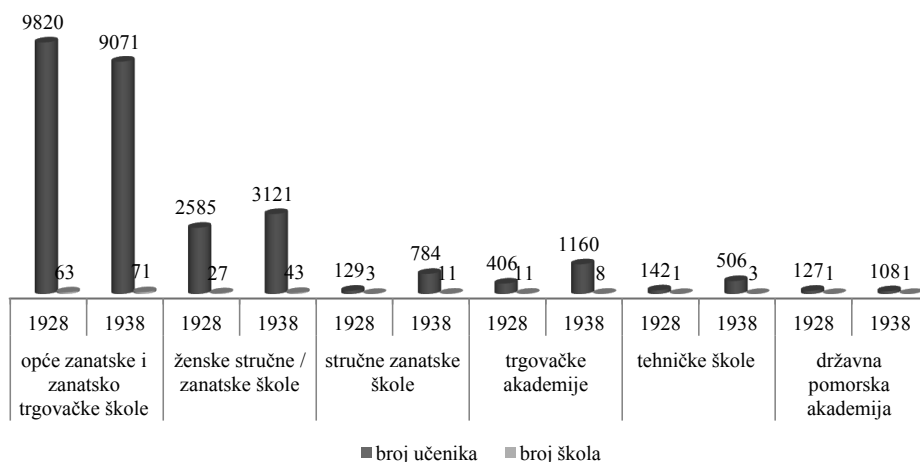
Postojeći austrougarski školski sustav, uz neznatne izmjene, zadržan je sve do 1926. godine kada Ministarstvo prosvjete nadzor i brigu nad strukovnim školama prepušta resornim ministarstvima (industrije, trgovine i obrta).

Najbrojnije strukovne škole (nekadašnje šegrtske) bile su stručno-zanatske, ženske i muške stručno-zanatske, opće zanatske i zanatsko-trgovačke škole u nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije. Potpune srednje škole bile su Trgovačka akademija te Pomorska trgovačka akademija koja se upisivala nakon završene nepotpune srednje škole ili građanske škole sa završnim ispitom i navršenih 14, ali ne više od 17 odnosno 18 godina starosti. Završetkom viših tečajeva i 18 godina starosti učenici su mogli upisati Ekonomsko-komercijalnu visoku školu ili drugu trgovačku visoku školu, ili polaziti trgovačku praksu. Nepotpune srednje škole bile su dvorazredna trgovačka škola, srednja tehnička škola te muška i ženska zanatska škola. Ženska zanatska škola trajala je tri godine: dvije godine u razredu i jednu godinu u radionici (pripremni stupanj), a upisivale su je djevojke sa završenom osnovnom školom i 12 godina starosti. U drugi razred upisivale su se djevojke iz pripremnog stupnja ili one koje su završile neki razred srednje škole u dobi od 13 do 15 godina starosti. Nakon 17. godine djevojke su mogle biti primljene u zanat. Muška zanatska škola trajala je od dvije do četiri godine, ovisno o zanatu, a zadatak joj je bio obučiti polaznike za teorijski i praktični samostalni zanat. Upisivali su je dječaci s 14 godina nakon završene osnovne ili dva razreda srednje škole. S navršenih 18 godina polaznici ostaju u zanatu i imaju pogodnosti pri polaganju pomoćničkog i majstorskog ispita.

Srednja tehnička škola trajala je četiri godine, a upisivala se s 14 godina starosti i završenom nepotpunom srednjom ili muškom zanatskom školom. Završetkom škole i s navršenih 18 godina polaznik je ulazio u zanat i mogao je samostalno obavljati posao bez staža i polaganja pomoćničkog i majstorskog ispita. Uvjeti za dvorazrednu trgovačku školu bili su završena nepotpuna srednja škola s malom maturom ili građanska škola sa završnim ispitom i navršenih 14, ali ne više od 17 godina. Škola je trajala 2 godine i nakon navršenih 17 godina upisivao se treći razred trgovačke akademije ili je polaznik mogao krenuti u praksu kao činovnik trgovačkih poduzeća (trgovačka praksa). Preostale stručno-zanatske i opće zanatske škole imale su rang nižih stručnih škola, koje su ujedno bile i najbrojnije. Trajale su tri godine, a nastava se odvijala u razredu i u radionici sa zadatkom stručno-teorijskog i praktičnog obrazovanja budućeg šegrt.

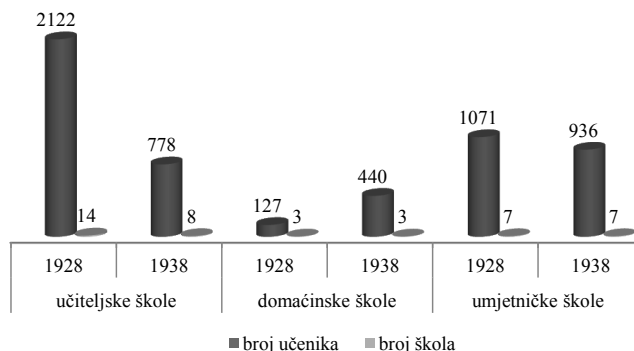
27 Vidi: Gaćina Škalamera, S. (2004). Dinamika razvoja osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj od 1900. do 1940. godine. *Anali za povijest odgoja*, vol. 3. Zagreb : Hrvatski školski muzej.

Graf 2. Broj učenika i stručnih škola u nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije 1928. i 1938. godine²⁸

U nadležnosti Ministarstva prosvjete bile su sljedeće stručne škole: domaćinske (nepotpune srednje), učiteljske i umjetničke, te visoke stručne škole u rangu fakulteta. Domaćinsku školu moglo je upisati svako žensko dijete s 14 godina koje je završilo osnovnu školu, a nastava je trajala godinu dana i bila je internatskog tipa. Uz opće i obrazovne predmete daje se i obuka iz praktične nastave potrebne za vođenje domaćinstva²⁹.

Graf 3. Broj učenika i stručnih škola u nadležnosti Ministarstva prosvjete: 1928. i 1938. godine³⁰

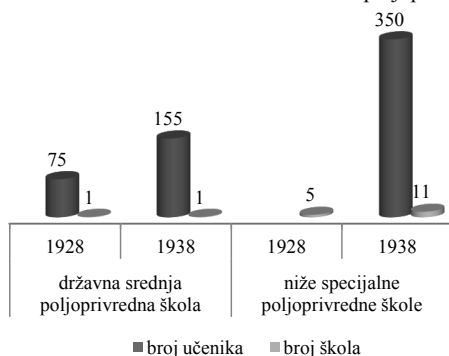
28 *Statistički godišnjak* 1932.; 1939. Vidi: Gačina Škalamera, 2004.

29 Materinji jezik, račun s jednostavnim knjigovodstvom, tjelesni i duševni odgoj, poljska privreda, fizika s kemijom svakidašnjeg života, zemljopis, povijest, higijena, ženski ručni rad, krasopis i pjevanje. Vidi: *Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, III. (7., 8., 9. dio), Zagreb, 1927.-1928.

30 *Statistički godišnjak*, 1932.; 1939. Vidi: Gačina Škalamera, 2004.

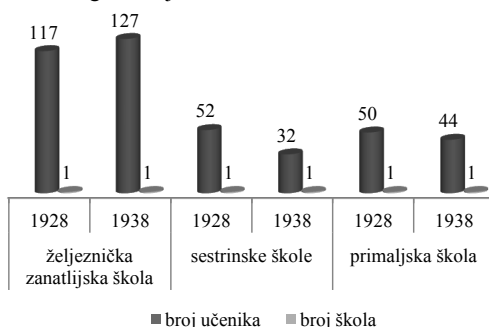
Strukovne škole u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede bile su Državna srednja poljoprivredna škola u Križevcima i niže specijalne poljoprivredne škole. Srednja škola u Križevcima imala je zadatak obrazovanja nastavnika za niže poljoprivredne škole, kao i obrazovanja za samostalnog gospodara. Školu su upisivali učenici između 15 i 19 godina starosti koji su s uspjehom završili 4. razred nepotpune srednje škole (gimnazije, realke ili realne gimnazije) odnosno potpunu građansku školu te absolventi nižih poljoprivrednih škola koji su imali dvogodišnju nastavnu osnovu i položen prijemni ispit za 4. razred gimnazije. Nastava je trajala 4 godine, od kojih je zadnja godina bila praktična nastava. Niže poljoprivredne škole trajale su 2,5 godine, upisivali su ih učenici između 14 i 18 godina, nakon završene osnovne škole, a zadatak im je bio pripremiti polaznike za što realnije i uspješnije upravljanje gospodarskih imanja.

Graf 4. Broj učenika i stručnih škola u nadležnosti Ministarstva poljoprivrede 1928. i 1939. godine³¹

Ministarstvo saobraćaja vodilo je brigu o Željezničkoj zanatlijskoj školi u Zagrebu, dok su u nadležnosti Ministarstva zdravstva bile sestrinske i primaljske škole. U Zagrebu su djelovale i škola za raskužitelje te škola za higijenu u kojima su se za medicinske djelatnike održavali razni tečajevi o javnom zdravstvu i socijalnoj medicini.

Graf 5. Broj učenika i stručnih škola u nadležnosti Ministarstva saobraćaja i Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja³²

31 *Statistički godišnjak*, 1932.; 1939. Vidi: Gaćina Škalamera, S. (2004).

32 *Statistički godišnjak* 1932.; 1939. Vidi: Gaćina Škalamera, S. (2004).

5. Strukovne škole 40-ih godina 20. stoljeća

Kratko vrijeme postojanja Banovine Hrvatske nije donijelo značajne promjene u strukturi strukovnih škola, a naglasak je postavljen na obnavljanje postojeće ili izgradnju nove školske infrastrukture, koja bi imala primjerene radionice i laboratorije za izvođenje praktičnog dijela nastave. Kako bi se bolje i kvalitetnije organizirala strukovna nastava, osnovan je i Savjet za stručnu nastavu, a najavljivane su i reforme koje bi modernizirale strukovnu nastavu i prilagodile je potrebama novog vremena. Strukovne škole pripadale su resornim odjelima za seljačko gospodarstvo, obrt, industriju, trgovinu, rudarstvo, narodno zdravlje te samostalnom odsjeku za veterinarstvo. U nadležnosti Odjela za prosvjetu bile su osnovne (narodne i građanske) škole, gimnazije, učiteljske škole te visoke strukovne škole i sveučilišta. S obzirom na političku podjelu Banovine u koju je ušao i prostor koji se danas ne nalazi na teritoriju Hrvatske, ne možemo precizno govoriti o broju polaznika i nastavnika, no možemo dobiti pregled o tipovima i vrstama strukovnih škola.

Kao i do uspostave Banovine, Odjel za obrt, trgovinu i industriju imao je najveći raspon strukovnih škola, od nižih stručno-produžnih (šegrtskih) škola, muških i ženskih zanatskih, čipkarskih do srednjih trgovačkih (dvorazrednih, pomorskih) akademija i srednjih tehničkih škola. Početkom školske godine 1939./40. Odjelu su dodijeljene Stručne učiteljske domaćinske škole koje su djelovale u Zagrebu i Osijeku, a koje su do tada bile pod nadzorom Odjela prosvjete. Najbrojnije su bile stručne produžne (šegrtske) škole kojih je na području današnje Hrvatske bilo 76³³, od čega 11 u Zagrebu, po dvije u Osijeku i Splitu, dok su Glina i Gospić uz regularnu imali po jednu stručnu produžnu školu u popravilištu. Brojne su bile i Ženske zanatske škole kojih je bilo 40³⁴, dok je broj Muških zanatskih (obrtnih) škola bio znatno manji, svega 14³⁵. Za školovanje trgovačkih naučnika radila je dvogodišnja trgovačka škola u Zagrebu, te 9 trgovačkih akademija³⁶. Pomorci su se mogli školovati na dvije pomorsko-trgovačke akademije u Bakru i Dubrovniku. Srednje tehničke škole djelovale su u Splitu i Osijeku, a čipkarske škole u Lepoglavi i Pagu. Odjel za seljačko gospodarstvo brinuo se za

33 Crikvenica, Ivanić Grad, Daruvar, Delnice, Đakovo, Donji Miholjac, Đurđevac, Pitomača, Virje, Glina (2), Gospić (2), Grubišno polje, Ervenik, Ilok, Ivanec, Jastrebarsko, Konjic, Kostajnica, Krapina, Sv. Ivan Žabno, Kutina, Ludbreg, Makarska, Metković, Našice, Đurđevac, Orahovica, Novska, Ogulin, Dalj, Otočac, Pakrac, Sunja, Podravska Slatina, Samobor, Požega, Pleternica, Valpovo, Belišće, Velika Gorica, Borovo, Zagreb, Bjelovar, Čakovec, Dubrovnik, Karlovac, Koprivnica, Križevci, N. Gradiška, Osijek (2), Petrinja, Senj, Sisak, Požega, Brod, Split (2), Sušak, Šibenik, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Zagreb (11). Vidi: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb, 1940., str. 330-348.

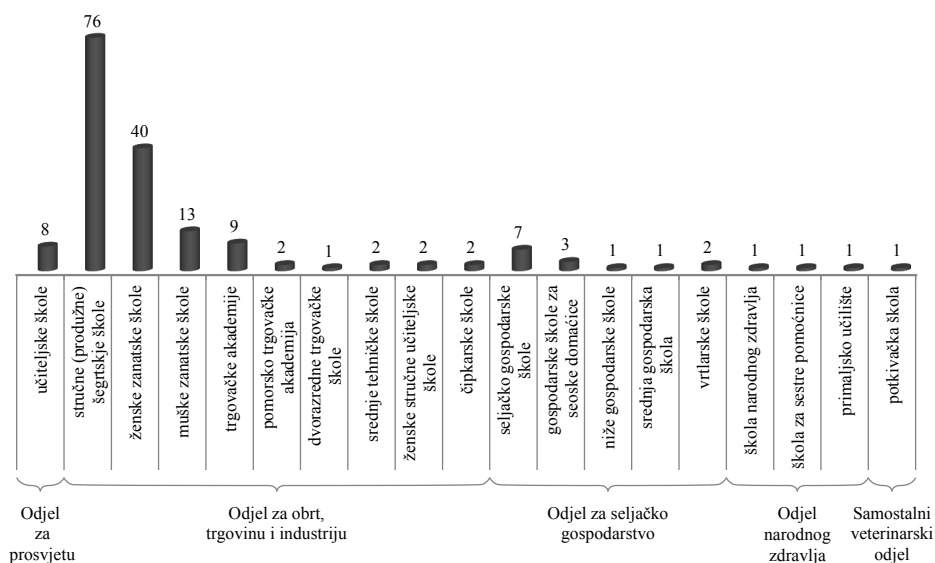
34 Selca, Crikvenica, Daruvar, Cavtat, Janjina, Glina, Gospić, Gradačac, Modriča, Hvar, Jelsa, Vis, Kastav, Konjic, Krapina, Aleksandrovo, Baška, Krk, Makarska, Novska, Ogulin, Sinj, Bjelovar, Dubrovnik (2), Karlovac, Koprivnica, Križevci, N. Gradiška, Osijek, Petrinja, Senj, Sisak, Požega, Brod, Split, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Zagreb. Vidi: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb, 1940., str. 330-348.

35 Crikvenica, Kastav, Metković, Sinj, Sušak, Šibenik, Zagreb, Supetar, Korčula, Selca, Osijek, Split, Varaždin (2). Vidi: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb, 1940., str. 330-348.

36 Daruvar, Čakovec, Dubrovnik, Karlovac, Osijek, Split, Sušak, Šibenik, Zagreb. Vidi: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, Zagreb, 1940., str. 330-348.

gospodarsko-poljoprivredne škole: od potpune srednje do nižih seljačkih gospodarskih škola. Jedina srednja škola bila je Srednja škola u Križevcima, a radile su još Niža gospodarska škola u Požegi te 6 seljačko-gospodarskih škola³⁷, 2 vrtlarske škole u Božjakovini i Zagrebu te Gospodarske škole za seoske domaćice u Dugom Selu, Sinju i Novom. Samostalni odsjek za veterinarstvo brinuo se za Potkivačku školu u Zagrebu, Odjel za rudarstvo 1940. godine otvorio je Rudarsku školu u Varaždinu, dok je Odjel za narodno zdravlje vodio brigu o školi narodnog zdravlja, školi za sestre pomoćnice te Primaljskom učilištu.

Graf 6. Broj i vrste strukovnih škola 1940. godine³⁸

Nastankom Nezavisne države Hrvatske i dalje su najniži oblik strukovnog obrazovanja građanske škole poljoprivrednog, trgovačkog i obrtničko-veleobrtničkog smjera. Škole su bile muške, ženske ili mješovite, trajale su 4 godine, a upisivali su ih učenici koji su navršili najviše 14 godina s uspješno završenom pučkom školom. U prva dva razreda učenici su učili općeobrazovne predmete i dio stručnih predmeta³⁹, dok su druge dvije godine dobivali dodatne stručne predmete (mineralogija, kemija s tehnologijom, nauk o zdravlju, nauk o državi, brzopis i strojopis [za trgovački smjer], kućanstvo,

37 Gospić (2), Ilok, Glavica (Knin), Začretje, Petrinja. Vidi: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*. Zagreb, 1940., str. 330-348.

38 *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*. Zagreb, 1940.

39 Nauk vjere, hrvatski jezik, talijanski jezik, njemački jezik, povijest, zemljopis, račun (obrotno-veleobrotnog, ratarskog i trgovačkog smjera), fizika, prirodopis bilinstva i životinjstva, slobodno crtanje, pisanje, pjevanje, geometrija, tjelovježba, ručni rad - sve (obrotno-veleobrotnog, trgovačkog i ratarskog smjera). Vidi: Rukavina, J. (1943). Građanske (opće niže) srednje škole. *Naša domovina*, sv. 2. Zagreb, str. 857-862.

knjigovodstvo i dopisivanje i pouka – sve za obrtno-veleobrotni, trgovački i ratarski smjer). Nakon završetka građanske škole učenik je mogao upisati određenu srednju strukovnu trgovačku (akademiju, dvorazrednu ili pomorsko-trgovačku), tehničku, stručnu učiteljsku ili srednju gospodarsku školu. Za upis u mušku zanatsku (obrtu) školu kao i stručne razrede stručne ženske škole bilo je potrebno završiti dva razreda srednje ili građanske škole. Izravno iz pučke škole učenik je mogao upisati pripremni razred ženske zanatske škole, čipkarsku, domaćinsku, stručnu produžnu ili određenu nižu gospodarsku školu. Učenici koji su upisivali produžnu šegrtsku školu, uz praktičnu nastavu u školi bili su obvezni izučavati obrt u privatnim radionicama kod majstora. Škola je trajala 3 godine, nauk kod majstora od 2 do 4 godine, a naučnik je bio dužan pohađati školu do svoje 18. godine. Stariji naučnici koji su navršili 18 godina, a nisu završili stručnu produžnu školu, nisu morali pohađati teorijsku nastavu, ali su bili dužni položiti ispite na stručnoj produžnoj školi. Nakon završenog trećeg razreda učenici su polagali završni ispit.

Postojanje samo jedne niže gospodarske škole u Požegi kao i mali broj seljačko-gospodarskih škola nastojalo se nadoknaditi gospodarskim tečajevima kojima se željelo u znatno kraćem vremenu u odnosu na trajanje škole širem broju seoske populacije pružiti stručno-gospodarsku naobrazbu. Tečajevi su se provodili i u Banovini Hrvatskoj, a nastankom NDH iskristalizirala su se tri tipa tečaja: opći, posebni (specijalni) i gospodarsko-kućanski. Opći gospodarski tečajevi bili su namijenjeni gospodarima i seoskim mladićima koji su navršili 16 godina; davali su poduku iz općih i stručnih predmeta, a nisu trajali duže od 6 mjeseci. Gospodarsko-kućanski tečajevi bili su namijenjeni djevojkama od 15. godine starosti, a podučavali su „*napredno i uredno vođenje kućanstva i sitnih grana obrta*“ (Pasković, 1943, 878), i nisu trajali duže od 6 mjeseci. Posebni gospodarski tečajevi bili su cjepljarski, vinogradarski, voćarski, mljekarski, sirarski, tečaj za poslovođe seljačkih zadruga i drugi.

Česte političke promjene koje su se događale na prostoru današnje Hrvatske nisu ostavile velik prostor za bitne promjene nastale nakon 1926. godine, kada su strukovne škole izdvojene iz resora Ministarstva prosvjete i stavljene u nadležnost resornih ministarstva. Iako je bilo pokušaja reformiranja cjelokupne mreže i strukture strukovnih škola u svrhu bolje prilagodbe i zahtjeva novog vremena, političke i gospodarske poteškoće uzrokovane trajanjem Drugoga svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja nisu ostavljale dovoljno prostora i mogućnosti provedbi stručne analize.

6. Strukovne škole u drugoj polovini 20. stoljeća

Neposredno nakon Drugog svjetskog rata strukovne škole bile su podijeljene na niže stručne škole i srednje stručne škole. Niže stručne škole (bivše zanatske škole) bile su škole za učenike u privredi i škole s praktičnom obukom (industrijske škole). Škole su trajale tri godine i osposobljavale su stručni kadar za potrebe industrije i zanatstva (rudarstvo, građevinarstvo, poljoprivreda, promet, trgovina, ugostiteljstvo, zdravstvo i sl.). U industrijskim školama učenici su uz teorijski dio nastave imali i praktični rad, a

nakon završetka škole polagali su stručni ispit kojim su stjecali naziv izučenog radnika. Polaznici škola u privredi istovremeno su pohađali i naukovanje u proizvodnom radu. U prvim poslijeratnim godinama niže stručne škole kao najbrojnije imale su zadatak proizvesti što više stručnog kadra potrebnog za rad u industriji i gospodarstvu. Prvi nastavni planovi i programi propisani za niže stručne škole 1945. godine pokazuju kao se velika pozornost posvećivala praktičnoj obuci - omjer teorijske i praktične nastave bio je 1:3 (odnosno 12 sati teorijske i 36 sati praktične nastave tjedno) za škole učenika u privredi, dok su industrijske škole imale 24 sata teorijske i 24 sata praktične nastave. Tijekom pet godina broj sati praktične nastave postupno se smanjivao i sukladno tomu povećavali su se sati teorijske nastave kako bi se „*podigao intelektualni nivo radničkog omladinca*“ (Godišnjak..., 1951) Velika potreba za stručnim radničkim kadrom uz redovne škole pokušala se nadoknaditi i skraćenim školovanjem - otvaranjem škola ili tečajeva koje su polazili radnici prestari za redovito školovanje. U prvih pet poslijeratnih godina broj polaznika nižih stručnih škola gotovo se udvostručio: s 22.000 polaznika 1945. godine na 43.700 polaznika 1949. godine (Godišnjak..., 1951).

U odnosu na niže stručne škole, srednje stručne škole bile su malobrojne, a nagli porast dogodio se nakon donošenja planskog upisa za sve škole 1947./48. godine (Godišnjak..., 1951). Srednju stručnu školu upisivali su učenici nakon završene osmogodišnje škole, završene niže gimnazije ili niže stručne škole, koji su položili završni ispit. U prvim poslijeratnim godinama škola je bila trogodišnja kako bi se ubrzao proces izučavanja srednjeg stručnog kadra, a školske godine 1949./50. škola postaje četverogodišnja. Učenici završnih razreda polagali su diplomski ispit i tako stjecali pravo upisa na više stručne škole ili fakultete. Posebna vrsta škola bili su *tehnikumi* – škole za osposobljavanje srednjeg stručnog kadra zaposlenih radnika koji su imali prethodnu spremu za upis u srednje stručne škole. Postojale su dvije vrste tehnikuma: radnički i večernji. Radnički tehnikum polazili su većinom tvornički radnici iz proizvodnje, dok je večernji tehnikum bio namijenjen službenicima i namještenicima koji nisu radili u proizvodnji, te su bili dužni polaziti i praktičnu nastavu. Na kraju školovanja u oba tehnikuma polagao se diplomski ispit, a završeni polaznici stjecali su rang završene srednje škole.

Zakoni i reforme srednjoškolskog obrazovnog sustava tijekom druge polovine 20. stoljeća mijenjali su sustav i strukturu strukovnih škola, nastojeći ih prilagoditi potrebama vremena. Od 1952. godine sve strukovne škole vraćaju se u nadležnost Ministarstva prosvjete, a *Saveznim opštim zakonom* iz 1958. godine nastao je i novi sustav strukovnih škola podijeljenih na škole za kvalificirane radnike, škole za visokokvalificirane radnike, tehničke i druge stručne škole za privredu i javnu službu te umjetničke škole. Sve stručne srednje škole podignute su na rang potpune srednje škole trogodišnjeg ili četverogodišnjeg programa. Zajednički zadatak bio je osigurati stalni priljev obrazovnog stručnog kadra svih vrsta (kvalificiranog, visokokvalificiranog, tehničkog i njima sličnog) koji će moći odgovoriti potrebama stručnog, ali i kulturno-umjetničkog napretka. Škole za kvalificirane radnike bile su škole za učenike u privredi i škole s praktičnom obukom koje su obrazovale stručne kadrove odgovarajuće struke. Ove trogodišnje škole i dalje su bile najbrojnije, ali u drugoj polovini 20. stoljeća dolazi do njihove stagnacije i kontinuiranog blagog pada. Tehničke i druge, uglavnom

četverogodišnje škole, osposobljavale su stručne kadrove za tehnička, ekonomska, poljoprivredna, zdravstvena, prometna i druga zanimanja. U škole za visokokvalificirane radnike upisivale su se osobe koje su kao kvalificirani kadrovi / radnici provele određeno vrijeme na radu u proizvodnji.

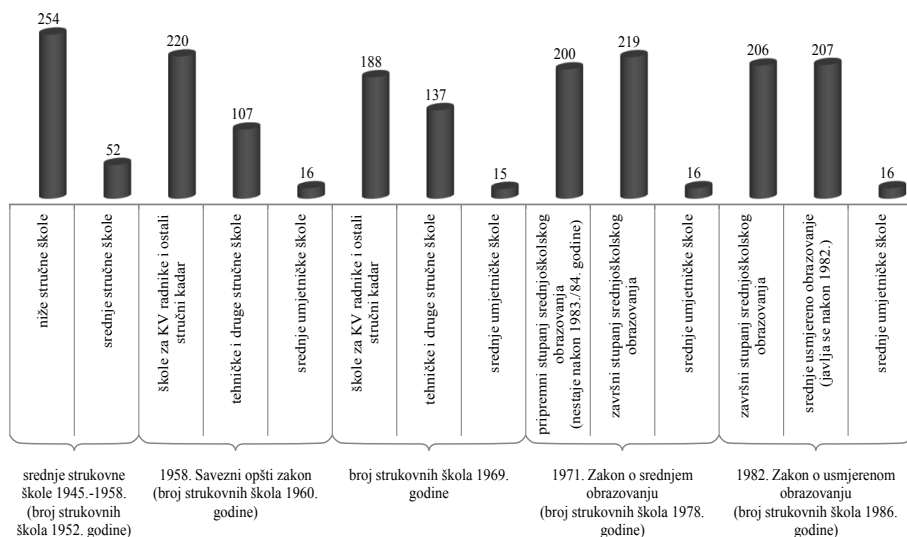
Sredinom 1970-ih provedena je reforma srednjoškolskog obrazovnog sustava. Ustanovljeni su dvogodišnji pripremni stupanj koji je imao zajedničku osnovu nastavnog plana i programa i dvogodišnji završni stupanj stručnog usmjerenja. Zajedničku osnovu nastavnog plana i programa donosio je Pedagoški savjet SR Hrvatske, dok su nastavne planove i programe za II. stupanj i njima odgovarajuće ustanove donosili savjeti škola u skladu s postojećim propisima i posebnim obrazovnim zadacima iz strukovnih predmeta (Osnove..., 1974). Zajednička osnova nastavnog plana i programa bila je propisana iz općekulturnog, društveno-ekonomskog, prirodosnanstvenog, matematičkog i tjelesnog i zdravstvenog područja. U trogodišnjim školama od ukupno 3640 nastavnih sati nešto više od polovine, 1995 sati ili 54,8% bilo je predviđeno za nastavu zajedničke nastavne osnove, dok je 1645 sati ili 45,2% sati ostavljeno za stručni dio nastavnog plana i programa. Stručni dio nastave bio je još umanjen za 280 sati ili 17% sati koje je učenik provodio na praksi. U četverogodišnjim školama nastava se izvodila 4480 nastavnih sati, od kojih je manji dio (2065 sati ili 47%) bio predviđen za nastavu zajedničke osnove, dok je preostali dio (2415 sati ili 53%) ostavljen za stručno-teorijski dio (Osnove..., 1974). Strukovno obrazovanje provodilo se u postojećim reformiranim školama i novoosnovanim Centrima usmjerenog obrazovanja (CUO). Glavni cilj reforme bio je osposobljavanje svih polaznika za rad sa srednjoškolskim stupnjem obrazovanja, kao i mogući nastavak daljnjeg obrazovanja na fakultetima. Prva generacija novog srednjoškolskog obrazovnog sustava upisana je u školskoj godini 1975./76.

Godine 1982. donesen je Zakon o usmjerenom obrazovanju prema kojem se napušta koncepcija pripremnog i završnog stupnja i utvrđuje usmjeravanje u struku od prve godine srednjeg obrazovanja. Pripremni stupanj završnog obrazovanja prestaje nakon školske 1983./84. godine. Okvirni obrazovni program sastojao se iz tri djela: općeg, zajedničkog i posebnog sadržaja. Opći sadržaj čine zajednička odgojno-obrazovna osnova i drugi opći sadržaji koji se uče u prve dvije godine jednako za trogodišnje i četverogodišnje obrazovanje, dok su zajednički sadržaji stručni i znanstveni sadržaji obrazovnog programa koji je zajednički za srodna strukovna zanimanja, odnosno obrazovno-strukovna područja. Posebni sadržaji su stručni i znanstveni sadržaji specifični za određeni profil struke ili zanimanja.⁴⁰ Prema čl. 63 Zakona o usmjerenom obrazovanju „*Učenik koji je završio osnovno obrazovanje može se upisati u programe usmjerenog obrazovanja, pojedine struke, odnosno u programe usmjerenog obrazovanja za zanimanje u okviru prvog ili drugog stupnja stručne spreme.*“ Okvirne nastavne programe zajednički su donosili Prosvjetni savjet Hrvatske i Skupština samoupravne interesne zajednice usmjerenog obrazovanja u suradnji sa Zavodom za prosvjetno-pedagošku službu, a ukupno je bilo propisano 13 strukovnih područja (metal i elektrotehnika,

40 Zakon o usmjerenom obrazovanju s izmjenama i dopunama (pročišćeni tekst). *Narodne novine*, Zagreb, 1987.

poljoprivreda i prehrambena industrija, graditeljstvo i geodezija, promet, tehnologija i rudarstvo, ekonomija, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, uprava i pravo, zdravstvo, obrazovanje, kultura i umjetnost, šumarstvo i drvoprerađivačka industrija).

Graf 7. Strukovne škole u Hrvatskoj u drugoj polovini 20. stoljeća⁴¹

7. Strukovno školstvo u suverenoj Hrvatskoj

U samostalnoj Republici Hrvatskoj od 1991. godine postupno se provode promjene odgojno-obrazovnog sustava. Ministarstvo prosvjete i kulture 1991. godine u Prosvjetnom glasniku objavilo je *Promjene sustava srednjeg obrazovanja Republike Hrvatske od školske 1991./92. godine*⁴², a 1992. godine donosi *Zakon o srednjem školstvu* (izmjene i dopune do 2005. godine). Prema donesenom Zakonu rasformirani su postojeći Centri usmjerenog obrazovanja⁴³ i uspostavljene su gimnazije, strukovne i umjetničke škole, ovisno o vrsti nastavnog programa. Strukovne škole dijelile su se na tehničke i srodne tehničke škole, industrijsko-gospodarstvene i obrtničke škole. Trajale su najmanje jednu, a najviše pet godina i sukladno tome polaznik je stjecao nižu stručnu spremu (za školovanje od jedne do dvije godine) ili srednju stručnu spremu (najmanje tri godine). Škola se završavala završnim ispitom, izuzev učenika koji su srednjoškolski

41 Godišnjak Ministarstva prosvjete NR Hrvatske, 1951. i Statistički godišnjak SR Hrvatske, 1971.; 1988.

42 Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, 1 (56) 1991.

43 Postojećim Centrima za usmjereno obrazovanje i srednjim školama omogućen je vremenski rok od najkasnije 6 mjeseci da „usklađe svoju djelatnost, organizaciju, poslovanje i opće akte“ dok je učenicima koji je zatekla promjena zakonom omogućen završetak školovanja po upisanom programu ili nastavak školovanja po novom programu srednje škole, uz obvezu polaganja razlikovanih ili dopunskih ispita.

ske obrazovanje prošli s odličnim uspjehom; oni su oslobođeni ispita. Dio obveza i prava učenika strukovnih škola definiran je i Zakonom o obrtu iz 1993. godine.⁴⁴

Tehničke škole (graditeljska, geodetska, elektrotehnička, rudarska, metalurška, kemijska, strojarska, brodograđevna, šumarska, poljoprivredna, prehrambena, geološka, tekstilna, kožarska, obučarsko-galanterijska, grafička, drvoprerađivačka, prometna, zdravstvena, veterinarska, ekonomska) imale su četverogodišnji program obrazovanja, dok su škole za zanimanja odnosno industrijsko-obrtničke škole (industrijska, obrtnička, poljoprivredna, trgovačka, zdravstvena, prometna i druge) imale trogodišnji program obrazovanja. Škole su ukupno nudile 240 zanimanja podijeljenih u 50 strukovnih područja. Najviše zanimanja nudila je trogodišnja škola industrije i gospodarstva (16 strukovnih područja i 87 zanimanja), zatim tehničke i srodne škole s četverogodišnjim programom (21 područje i 82 zanimanja) te trogodišnje obrtne škole (13 područja i 71 zanimanje).⁴⁵

Novim srednjoškolskim sustavom broj srednjih škola porastao je za više od dva puta. Iako su podatci za pojedine buduće županije s obzirom na tadašnje ratne okolnosti nepotpuni, ipak se može vidjeti da je najviše novih strukovnih srednjih škola otvoreno u gradu Zagrebu te na područjima današnje Splitsko-dalmatinske, Primorsko-goranske i Istarske županije.

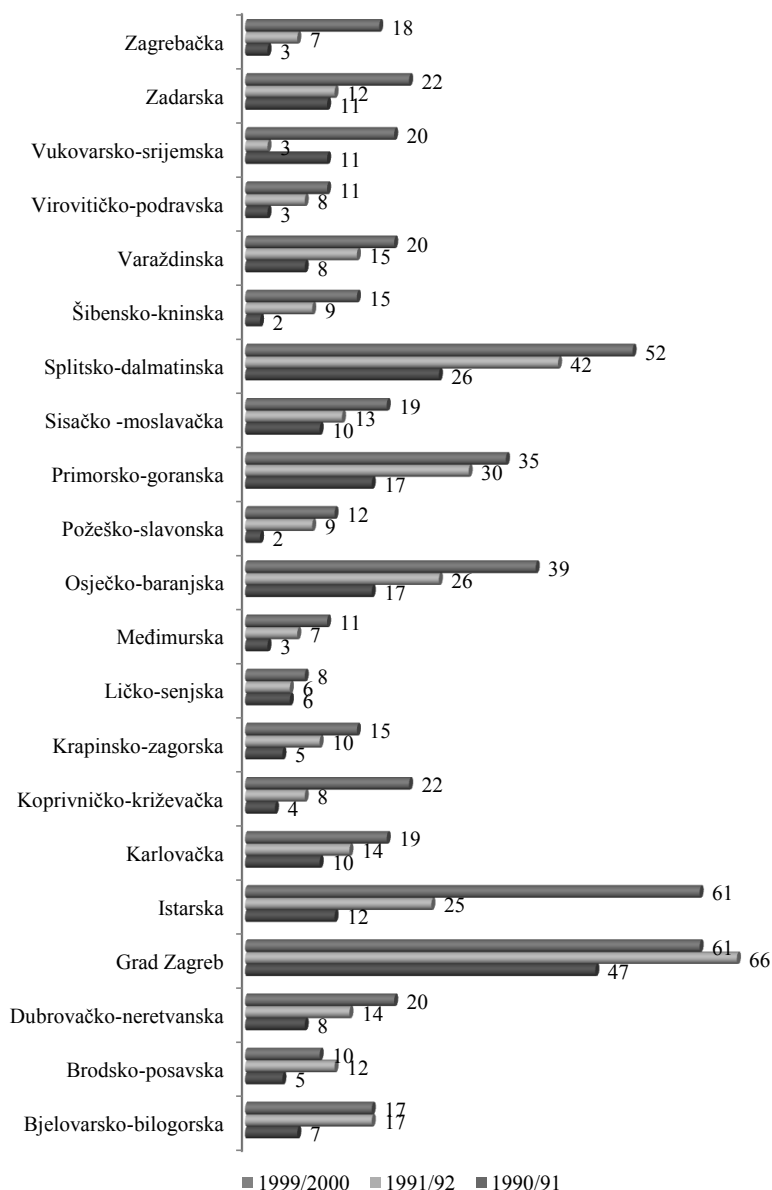
Sredinom 1990-ih godina srednjoškolski strukovni sustav usklađivao se s potrebnim propisima i zakonima; broj strukovnih škola stagnira, a otvaraju se i prve privatne strukovne škole. Na prijelazu stoljeća bilježi se blagi porast srednjih škola kojih je bilo ukupno 633, od čega 467 strukovnih škola. Najbrojnije su bile tehničke i srodne tehničke škole (234 škole), od kojih je bilo 6 privatnih s pravom javnosti, 199 industrijskih i obrtničkih škola, sve u državnom vlasništvu, te 34 umjetničke škole, od kojih su dvije bile privatne s pravom javnosti. Ukupno 36.865 učenika završilo je neku strukovnu školu⁴⁶, a učenici su mogli odabrati jedno od ponuđenih 216 zanimanja (gimnazijski programi nisu uzeti u obzir). Iako je broj zanimanja smanjen u odnosu na početak 1990-ih godina, gotovo u svim županijama zabilježen je porast broja strukovnih škola.

44 Zakon o obrtu (1993., 2003.), *Narodne novine*, Zagreb.

45 *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, 1 (56), 1991.

46 Osnovne i srednje škole, kraj školske godine 1996./97. *Statistička izvješća*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1999.

Graf 8. Broj srednjih škola 1990./91. i broj strukovnih škola 1991./92. i 1999./2000. godine po županijama⁴⁷

47 Osnovne i srednje škole, kraj školske 1990./91. i 1991./92. Zagreb : Državni zavod za statistiku, 1993. Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 1999./2000. i početak školske godine 2000./2001. *Statistička izvješća*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2001.

Godine 2009. donesen je novi Zakon o strukovnom obrazovanju proizašao iz Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008. godine) prema kojem su ustanovljeni obrazovni strukovni programi: jednogodišnji i dvogodišnji strukovni program, trogodišnji programi za zanimanja u industriji i obrtništvu, četverogodišnji programi tehničkog i sličnog smjera. Ovisno o završenom programu, učenik stječe nižu ili srednju stručnu spremu. Od ukupne srednjoškolske populacije, nešto više od 2/3 ili 70,9% polazilo je neku strukovnu školu. Od ukupnog broja srednjoškolske strukovne populacije najviše učenika - 62,8% pohađa četverogodišnji program tehničkog i sličnog smjera, 36,5% polazi trogodišnji program za zanimanja u obrtništvu i industriji, a samo 0,7% jednogodišnji i dvogodišnji program za nižu stručnu spremu⁴⁸.

Usporedno s polaskom stručne škole polaznik obavlja i stručnu praksu ili naukovanje kao sastavni dio strukovnog obrazovanja. Naučnik se prima na naukovanje uz uvjet da ima završenu osnovnu školu i zdravstvenu potvrdu o sposobnosti za zanimanje za koje se školuje. Način i uvjeti u kojima se izvodi praktični dio nastave definirani su Zakonom o obrtu i podzakonskim aktima, a naukovanje se izvodi kod obrtnika ili u trgovačkom društvu koje mora posjedovati licencu izdanu od strane Hrvatske obrtničke komore. Obrtnik ili trgovačko društvo mora imati položen majstorski ispit ili zaposlenu osobu s majstorskim ispitom. Naučnik odnosno njegov zakonski skrbnik i obrtnik (majstor) ili trgovačko društvo sklapaju Ugovor o naukovanju, čiju evidenciju vodi Hrvatska obrtnička komora. Završetkom školovanja (stručno-teorijskog i praktičnog programa) naučnik pred komisijom koju osniva Hrvatska obrtnička komora polaže pomoćnički ispit, nakon čijeg uspješnog polaganja dobiva svjedodžbu o pomoćničkom zvanju od HOK-a i svjedodžbu o završnom ispitu koju izdaje strukovna škola.

Nastavak stručnog usavršavanja jest polaganje majstorskog ispita, nakon završene strukovne škole i tri godine radnog iskustva⁴⁹. Majstorski ispit sastoji se od stručno-teorijskog znanja (pravnih propisa) i praktičnih vještina.

Proces smanjenja broja industrijskih odnosno trogodišnjih škola, započet u drugoj polovini 20. stoljeća, nastavljen je u 21. stoljeću. Usporedno s tehničkim napretkom javlja se veća potreba za tehničkim stručnim kadrom, što dovodi do potrebe otvaranja većeg broja tehničkih škola u odnosu na industrijske i gospodarstvene škole. Društveno-gospodarski i politički faktori znatno su utjecali na transformacije strukovnih škola na hrvatskom prostoru. Presudan trenutak u povijesti hrvatskog strukovnog školstva bilo je osnivanje šegrtskih škola u 19. stoljeću, pomoću kojih je osiguran priljev pismenog strukovnog kadra. Iako su šegrtske škole u ponešto izmijenjenom obliku ostale do druge polovine 19. stoljeća, njihovo postojanje, izostankom potrebne reforme koja bi pratila potrebe tržišta, gubi važnost kakvu je imalo u 19. i početkom 20. stoljeća. Tek 50-ih godina 20. stoljeća izjednačavanjem nižih i srednjih stručnih škola na razinu potpune srednje škole s trogodišnjim i četverogodišnjim programom stvara se moderna

48 *Strategija razvoja sustava strukovnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj 2008. - 2013.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2008.

49 Majstorski ispit može polagati i osoba sa srednjom stručnom spremom, dvije godine radnog iskustva i završenom majstorskom školom od godine dana, ili osoba s neodgovarajućom stručnom spremom i pet godina iskustva na poslovima za koje želi polagati ispit.

i kvalitetnija mreža strukovnih škola koja je, uz reformirani i modernizirani pristup, u osnovi zadržana do danas. Današnje strukovne škole podijeljene su prema vrstama programa o kojima ovisi dužina trajanja škole. Kao i svaki sustav ovisan o vanjskim faktorima, i hrvatsko strukovno školstvo 21. stoljeća stalno se mijenja nastojeći se prilagoditi suvremenim potrebama i obrazovati kvalitetne i konkurentne stručnjake.

LITERATURA

1. Batinić, Š. (2003). Hrvatski školski sustav u XX stoljeću. *Školstvo u XX stoljeću*. Zagreb : Hrvatski školski muzej.
2. Cuvaj, A. (1910, 1911). *Građa za povijest školstva*, II-XII. Drugo, ispravljeno i popunjeno izdanje. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. Zem. Vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu.
3. Deželić, Đ. S. (1902). Prinos povijesti našega školstva. Risarska škola u Hrvata u osamnaestome stoljeću. *Napredak* XLIII (39).
4. Enciklopedija Jugoslavije, sv 5. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1988.
5. Gaćina Škalamera, S. (2004). Dinamika razvoja osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj od 1900.-1940. *Anali za povijest odgoja*, vol. 3. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
6. *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske* (1940). Narodne novine, Zagreb.
7. *Godišnjak Ministarstva prosvjete NR Hrvatske za školsku godinu 1949.-1950*. Zagreb: Školska knjiga, 1951.
8. *Hrvatski školski muzej 1901 – 2001. : Stalni postav*. Serdar, E. (ur.). Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2001.
9. *Izješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1877/8*. Zagreb: Nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 1879.
10. Knežević, R. (1939). Sistemi školstva u Jugoslaviji. *Pedagoška Jugoslavija 1918. – 1938*. Beograd.
11. Mataković, M. (2010). Osječka crtačka škola. Essehist. *Časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Osijek (e-izdanje).
12. *Opšti zakon o školstvu* (1958). Službeni list FNRJ, Beograd
13. Marijanović, A. (ur.) *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj* (1974). Školska knjiga, Zagreb.
14. Marinković, M. (2012). Bakarska nautika – od sedmogodišnje škole do pomorske akademije. *Povijest u nastavi*, VII, 13 (1).
15. Osnovne i srednje škole, kraj školske 1990./91. *Statistička izvješća* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1993.
16. Osnovne i srednje škole, kraj školske godine 1996./97. *Statistička izvješća*. Zagreb : Državni zavod za statistiku, 1999.
17. Osnovne i srednje škole, kraj školske godine 1991./92. *Statistička izvješća*. Zagreb : Državni zavod za statistiku, 1993.
18. Pasković, F. (1943). Stručno školstvo Glavnog ravnateljstva za poljodjelstvo. *Naša domovina*, sv. 2. Zagreb: Glavni ustaški stan. Str. 876-890.
19. Poviestne crtice o postanku i razvitku obće pučke dječaačke škole u slob. i kralj. gradu Varaždinu. *Godišnji izvještaj obće dječaačke učione i šegrtske škole slobodnog i kraljevskog grada Varaždina na koncu školske godine 1886-7*. Varaždin: Knjigotiskara Platzerova sina.

20. Promjene sustava srednjeg obrazovanja Republike Hrvatske od školske 1991./92. godine. *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, Zagreb, 1 (56), 1991.
21. *Reforma kurikuluma u kontekstu cijeloživotnog obrazovanja. Istraživački projekt*. [2002]. Zagreb: Nacionalni opservatorij za strukovno obrazovanje i osposobljavanje.
22. Reider, V. (2008). Razvoj obrtničkog školstva u Hrvatskoj. *Anali za povijest odgoja*, vol. 7. Zagreb : Hrvatski školski muzej.
23. Rukavina, J. (1943). Građanske (opće niže) srednje škole. *Naša domovina*, sv. 2. Zagreb : Glavni ustaški stan. Str. 857-862
24. *Službeni Glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu*. Zagreb : Tisak Kr. zemaljske tiskare, godišta 1886.-1821.
25. Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 1999./2000. i početak školske godine 2000./2001. *Statistička izvješća*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2001.
26. Stahuljak, M. (1955). Zagrebačka risarska škola i njezini prvi učitelji (1781.-1821.). Posebni otisak: *Tkalčićev zbornik*, prvi svezak. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
27. *Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije I.*, 1905. Zagreb : Kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu, 1913.
28. *Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije II.*, 1906.-1910. Zagreb : Kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu, 1917.
29. *Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije*, knj. I, 1929. Beograd : Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije, 1932.
30. *Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije*, knj. IX, 1938.-1939. Beograd : Državna štamparija, 1939.
31. *Statut za gradsku žensku obrtnu školu u Zagrebu 1885. godine*.
32. *Strategija razvoja sustava strukovnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj 2008. - 2013*. Zagreb : Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2008.
33. Šerčer, M. (1991). *Stari zagrebački obrti*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej.
34. Tatomin, Z. (1993). *111 godina naše škole : od obrtne škole do škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882.-1993*. Zagreb: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna.
35. *Ustrojni statut za šegrtske škole u Hrvatskoj i Slavoniji 1886. godine*.
36. *Zakon do 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija za poučke učiteljstvo u kraljevina Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb : Narodna tiskara dr. Ljudevita Gaja.
37. Zakon o obrtu. *Narodne novine*, Zagreb, 77/93, 90/96, 102/98, 64/01, 71/01, 49/03, 68/07.
38. Zakon o odgoju i obrazovanju i srednjim školama. *Narodne novine*, Zagreb, 87/08; 86/09; 98/10; 150/10; 90/11; 5/12; 16/12.
39. Zakon o srednjem školstvu. *Narodne novine*, Zagreb, 19/92; 26/93; 27/93; 50/95; 59/01; 114/01; 81/05; 87/08.
40. Zakon o strukovnom obrazovanju. *Narodne novine*, Zagreb, 30/09.
41. Zakon o usmjerenom obrazovanju s izmjenama i dopunama (pročišćeni tekst). *Narodne novine*, Zagreb, 1987.

Sanja Nekić, Zagreb

(Summary)

VOCATIONAL SCHOOLS IN CROATIA IN THE 19TH AND 20TH CENTURIES

In the middle ages vocational training of craftsmen and tradesmen in Croatian territories was subject to strict guild rules. In the 18th century apprentices of all crafts attended compulsory drawing schools, while the first trade schools founded in that period were called gremial trade schools.

In 1886 *The Founding Statute for Apprentice Schools in Croatia and Slavonia* was adopted by which apprentice schools were formed to offer basic vocational training. The Government of the Land stimulated the opening of trade schools and diverse courses, while upper level vocational programs were offered at newly opened commercial, trade and nautical vocational schools. Female students attended vocational schools for girls.

The established school system, with minor changes, was in place until 1926 when ministries took charge of vocational schools. In 1952 all vocational schools fell under the authority of the Ministry of Education. In the mid-1970s reforms took place in Croatia's secondary education when two-year preparatory and vocational degree programs were established. In 1982 the Occupationally Oriented Education Act was proclaimed introducing professional orientation from the first year of secondary education.

In the independent Republic of Croatia in 1992 the Secondary Education Act was enacted, which divided vocational schools into technical, industrial and trade schools. In 2009 the Vocational Education Act set forth new vocational programmes: one and two-year programme (initial vocational education), three-year programme (for trade and industry jobs) and four-year technical and similar programmes.

Keywords: vocational schools, history of the state education system, Croatia.